

den bezitten een meer algemeen-literair karakter, evenals de inleiding over de tuin en het slotstuk over de rampspoed uit het verleden in boek II. Deze lichtere inhoud omraamt de twee dogmatische hoofddeelten over voorzienigheid en noodlot (I 13-21) en over Gods goedheid en het kwaad in de wereld (II 6-18). Speciaal in deze twee centrale stukken probeert Lipsius stoïsche en christelijke leerstellingen met elkaar te verzoenen. Zoals onder meer blijkt uit het aantal citaten, is Lipsius zeer sterk door de Romeinse filosoof Seneca beïnvloed. Diens werken zal hij ook aan het eind van zijn leven uitgeven en commentariëren. Voor de vorm en de inhoud van de dialoog is een andere, laat-antieke auteur minstens zo belangrijk geweest, ook al wordt hij als zodanig niet door Lipsius vermeld, te weten Boëthius, de beroemde auteur van *De Consolatione Philosophiae* (*Over de Verroosting der Wijsbegeerte*). De centrale gedeelten uit *De Constantia* zijn tot in details op de boeken IV en V van Boëthius geïnspireerd. Ook in zijn vergelijkingen, ontleend aan bijvoorbeeld de geneeskunde, de strijd, het licht en de duisternis, heeft Lipsius vaak Boëthius nagevolgd. In *De Consolatione Philosophiae* worden omwille van de afwisseling de filosofische beschouwingen door gedichten van Boëthius zelf onderbroken. Lipsius had gelukkig genoeg literaire zelfkennis om zich tot één eigengemaakt slotgedicht te beperken. Bij hem hebben de vele poëtische citaten, briljante vergelijkingen en ingelaste proza-hymnen een zelfde functie om het betoog te variëren. Een zeer duidelijk herkenningssignaal vormen de be-ginpassages uit beide dialogen: wanneer Boëthius zeer bedroefd en woordeloos neerzit, legt zijn gesprekspartner, vrouwe Philo-sophia, zachtjes haar hand op zijn borst om hem te troosten (*Cons. Philos.* I 2); wanneer Lipsius in grote verwarring en droefheid te Luik is aangekomen, slaat Langius, de belichaming van de stoïsche filosofie, hem bemoedigend op de borst (I 3). De hier geschetste overeenkomsten, die in het korte bestek van deze inleiding niet verder uitgewerkt kunnen worden, geven wellicht een indruk hoezeer Lipsius in zijn literaire dialoog de *De Consolatione Philosophiae* heeft nagevolgd en getracht heeft de roem van Boëthius te evenaren.

Hoewel Lipsius' reis naar Wenen een historisch feit is, is de dialoog zelf in de geïmagineerde vorm ongetwijfeld verzonnen. Lipsius heeft de dialoogvorm gekozen om literaire redenen (navolging van Boëthius) én om strategische redenen. Deze presentatievorm bood hem de mogelijkheid zich voor eventuele aanstootgevende meningen te verschuilen achter de persoon van

Langius, die in 1573 reeds was overleden en, althans op aarde, voor de arm der inquisitie onbereikbaar geworden was. De biografische gegevens over Langius suggereren allerminst dat hij een dergelijk geestdriftig aanhanger van de Stoa geweest zou zijn. De dialoog bevat trouwens enige toespelingen op historische gebeurtenissen (I 16, II 24, resp. een nieuw gesternte uit 1572 en de Bartholomeüsnacht van 23 op 24 augustus 1572), die na de feitelijke reis naar Wenen (herfst of winter 1571) moeten zijn voorgevallen. Lipsius' persoonlijke belangstelling voor de Stoa en de verschuiving van zijn aandacht van filologisch-tekstkritische zaken naar de praktische filosofie lijken uit het begin van de jaren tachtig te stammen. Zo vindt men in zijn Tacitus-commentaar (1581) zeer persoonlijke lofzangen op de Romeinse stoïcijnen Thræsea Paetus en Helvidius Priscus, twee standvastige helden, wier lot ook aan het slot van *De Constantia* (II 25) vermeld wordt. Ook schrijft hij in die jaren een satire op de heren tekstcritici. Wel heeft de auteur van dit fictieve gesprek autobiografische gegevens in beide personages verwerkt. De talrijke voorbeelden van rampen uit het verleden verraden de fenomenale eruditie die Lipsius – hoogleraar in de geschiedenis te Leiden – bezat. Ook zijn grote liefde voor tuinen is ons uit zijn correspondentie welbekend en kondigt reeds de z.g. 'tulipomania' aan, die vele humanisten (ook Langius) en niet-humanisten zou aansteken. Het toenmalige stadsbestuur van Leiden heeft de goede gedachte gehad om zijn hoogleraar midden in de stad een tuin te verschaffen 'voor wandelen en studeren'. Gezien de bijna lyrische lofzang op het vaderland in *De Constantia* (I 10) is het – bij terugblik – niet verrassend dat Lipsius in 1591 Leiden weer verlaten heeft en uiteindelijk naar België is teruggegaan. In het aan Langius toegeschreven betoog over vaderlandsliefde (I 11) en over de bestraffingen (II 10 e.v.) treft men motieven aan (het belang van rituelen en voorouderlijke tradities, het geringe belang van het individu in vergelijking tot het algemeen belang), die in meer uitgewerkte vorm terugkeren in Lipsius' werk *Politica*, dat in 1589 gepubliceerd werd.

De vorm en de inhoud van de dialoog, alsmede Lipsius' reacties op de geuite kritiek doen de auteur kennen als een zeer op het publiek afgestemde weerhaan. Het is ietwat onthutsend om te constateren hoe Lipsius in zijn eigen handexemplaar van de eerste druk van *De Constantia* (bewaard in de Leidse Universiteitsbibliotheek) bij passages over de juiste rede haastig 'en God' in de kantlijn heeft bijgekrabbeld. In zijn correspondentie probeert hij tegelijk een gereformeerd predikant en een aan-